

**НАРОДНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МІКРОТОПОНІМІВ, МОТИВОВАНИХ
САКРАЛЬНОЮ ЛЕКСИКОЮ
(на матеріалі говірок Черкащини)**

Стаття репрезентує деякі фрагменти укладеного авторами “Словника мікротопонімії Черкащини”, де представлено народне тлумачення місцевої топонімії і тих назв, що базуються на сакральних лексемах. Подано, зокрема, живомовну етимологію цих власних географічних найменувань.

Ключові слова: мікротопонім, мікротопонімія, говірка, сакральна лексика, інтерпретація.

Органічним елементом будь-якої говірки є сакральна лексика – й апелювальна, і пропріативна. Як вербальний репрезентант духовного світу людини, вона відображає розвиток релігійних уявлень етносу, особливості його культури, світобачення загалом. Живе мовлення містить широкий репертуар слів, пов'язаних із церковно-релігійними реаліями та з поглядами носіїв діалекту щодо духовної сфери.

Чільне місце серед сакральних мовних одиниць посідає ономастична лексика – топоніми, еклезіоніми, клерикалоніми, ідеоніми (зокрема назви релігійних свят) тощо, які, зі свого боку, стають базою для творення нових лексем, у тому числі мікротопонімів (саме вони стали основним об'єктом нашого дослідження).

Топоніми, мотивовані релігійною лексикою, привертати увагу багатьох ономастологів [2; 3; 4; 6], але, звичайно, мета наукового пошуку в кожного з них різна. Завдання пропонованого дослідження – представити усномовні варіанти сакральних власних назв та народну їхню етимологію. Аналіз говірок Черкащини в такому ракурсі здійснено вперше.

Актуальність дослідження вбачаємо насамперед у необхідності вивчення всього тематичного багатства живомовного словника. Це потрібно також для кращого уясування засад і принципів усномовної номінації, для глибшого вивчення закономірностей діалектного словотвору. Такий матеріал слугуватиме компаративному аналізу лексики різних регіонів. Крім того, народна етимологія нерідко містить “раціональне зерно”, потрібне для наукових розвідок походження пропріатива. Нарешті, таке дослідження – це своєрідне заглиблення в духовний світ говірки в далекому минулому й сьогодні.

Відповідно до трьох основних світових релігій ономасти [5, с. 147] розрізняють буддоніми,

ісламоніми та християнізми. Звичайно, у досліджених говірках функціонують, як правило, останні. Лампада святого православ'я запалала тут, як відомо, ще з часів хрещення Русі. Водночас знаходимо прослідки язичництва. Так, якщо поділяти думку деяких дослідників [напр., див. 1, с. 176] про те, що баба в дохристиянських віруваннях – це жіноче божество, то можна говорити про чималу кількість мікротопонімів, похідних від цього слова, у тім числі ономізованих, напр.: смт *Бабанка* – Ум., с. *Бабичі* – Кан., *Бабина площа* – с. Суботів, Чиг., *Бабина гора* (*Бабине Пузо*) – смт Стеблів, К-Шевч., *Бабине Череве* – болото і джерело – смт Вільшана, Гор. Ось як місцеве населення с. Суботів інтерпретує мікротопонім *Бабина площа* – [Бабина]: [та уже й ни знайут' л'уди / де вона уперше була // Бабина площ'а того / що там йе кам'ин' / по'хожий на бабу / то / за ли'гендойу / колис' була чума / л'уди мерли йак мухи // а край сила сто'йав кам'ин' / що шчитавс'а с'в'атим обирегом сила // то його принисли у центр сила / на площ'у / де збирали ус'і збори / та поставили / а ч'ума і пройшла // / за жит'а Богдана Хмил'ницького на ц'ому камин'і одрубували голови ни в'ірним // а коли був наб'іг пол'ак'ів / то вони страч'ували там козак'ів / одрубували голови // п'ісл'а того / йак Хмил'ницький спас сило / кам'ин' поч'ав плакати кров'авими сл'озами // ше й дос'і на н'ому видно кров'ав'і пат'оки // ти пер камй'ана баба сто'йит' коло ш'коли // а де перше була / ни знайут' // кажут' / що та площ'а була там / де зараз° клуб //].

Зауважимо, що, напевне, за давністю появи деяких назв народне тлумачення не виражає в їхньому трактуванні сакрального змісту. Оронім *Бабина гора* пояснюють таким чином: [Бабина]: [розташована тр'охи вишч'е по Рос'і / б'іл'а хутора Хл'ор'івка / на правому бериз'і / вона найвишч'а серед тутешн'іх Ламаних г'ір // й'ійі вир'шина п'ідносиц'а над плесом р'іч'ки до семидис'яти метр'ів // за ч'ас'ів Йарослава Мудрого вона була спости'режним пунктом // один з пи'реказ'ів про гору запамй'тавс'а мин'і з дитинства // старен'к'і пастухи В'ікен'т'ій Мака'рович і Макс'им Бонда'ренко розказували таке / начибто у 'пуз'і Бабиної гори / назива-

йут' щче ц'у гору *Бабине Пузо* / прадавн'іх ч'ас'ів л'уди викопали вилитен'с'кий л'ох / у йакому збир'ігали багато коштовних скар'бів / а від т'ійейі Бабиної гори був прокопаний поп'ід зимлейу і Рос'у тайемний х'ід / пи'черу // а в т'ій довг'ій пи'чер'і був прот'агнутий золотий лан'ц'уг і гор'іли смолоскипи // коли ж напали вороги на надрос'ан'ц'ів / то вони н'ібито посилали поп'ід зимлейу г'ін'ц'а до сус'ід'ного укр'іплиного Городишч'а за допомогаю //].

Тлумачення потамоніма і джерела *Бабине Череве* старожили 'рунтують на особливостях форми реалій, зокрема жіночого (бабиного) тіла: [Бабине Чериво]: [воно туди / до Сигидин'ц'ів / а називають так / бо схоже на великий бабин жив'іт // там і Уирило біє / на н'ого так само кажут' //].

До цього часу існує мікротопонім, пов'язаний з номеном язичницького бога *Перуна* (урочище, с. Хрещатик, Черк.) – [Пируни]: [бо давно / давно тут / в болот'аному л'іс'і / стояв ідол бога Пируна / йому тайемно поклон'алис'а йазичники // це л'ісове урочище до цього ч'асу називає'ц'а Пирунами //].

Серед релігійних лексем, які зафіксовано в говірках Черкащини, передусім вживаються топоніми – імена богів (*Христос, Ісус, Діва Марія*), ангелоніми – імення ангелів, архангелів (*Архангел Гавриїл*), агіоніми – імена святих (*Свята Великомучениця Тетяна, Святий Миколай*) та ін. Вони превалують також у пареміях (*Христос з тобою!, Дай, Боже!; Не доведи, Господь! Бог у поміч!*) та в назвах релігійних свят. Зауважимо, що найменування свят у живому мовленні, звичайно, дещо можуть трансформуватися, найчастіше скорочуватися під впливом тенденції до економії мовлення (*на Миколая, на Купала; свято Предтечі; сьогодні Ольги; не пропустити б Тетянин день* тощо). Цю саму тенденцію спостерігаємо й щодо функціонування в усному мовленні еклезіонімів. Так, офіц. *Свято-Троїцький Мотронинський монастир* іменують просто *Мотронинським* (с. Мельники, Чиг.), офіц. *Храм Святого Апостола Іоанна Богослова* – *церквою Богослова* (с. Головкивка, Чиг.). У трансформовану офіційну назву вводять лексеми-орієнтири та локалізатори, напр.: офіц. *Капличка Святих Рівноапостольних Братів Кирила і Мефодія* – усном. *Капличка на Казбеті*, або *Університетська капличка*; офіц. *Свято-Михайлівський собор* – усном. *Церква в Первомайському*; офіц. *Церква Іоанна-Воїна* – усном. *Церква у військовій частині*; офіц. *Храм Андрія Первозванного* – усном. *Церква на Митниці* (м. Черкаси) тощо.

Наявністю монастирів, соборів, церков, кап-

лиць тощо було зумовлено свого часу появу різних мікротопонімів, напр.: годонім *Монастирська* (заст.) (колишня назва вул. Вербовецького, м. Черкаси) – [Монастир'ка]: [Вирбовецький / це був перший чирвоний коміндант Чиркас / того вона і названа так за рад'ан'с'ких ч'ас'ів // а до цього / щче давно / коли козаки були / то вона називалас' Гостромогил'на / бо на н'ій козаки свого атамана поховали і насипали високу могилу / а пот'ім / п'ісл'а ривол'уц'ійі / могли розр'ів'н'али // тут щче був монастир жіночий / до цього ч'асу збириг'лас'а ч'астина кел'ій // л'уди й дос'і там живут' // того вулиц'у пот'ім назвали щче Монастир'ка //]. Сюди належать назви валів, хуторів тощо, напр.: *Монастирський вал* (с. Мельники, Чиг.) – [Монастир'с'кий]: [насипаний кругом ус'ійейі тиригор'ійі Мотрониного монастир'а //]; *Монастирський хутір* (с. Чубівка, Черк.) – [Монастир'с'кий]: [хут'ір так звец'а / бо там находин'а Онуфр'ійів'с'кий ч'олов'ічий монастир //]; *Хутір Церковний* (с. Вознесенське, Зол.) – [Хут'ір Церковний]: [це там / де церква Возни'с'ін'а // й'ійі були зруйнувал'и //]. Мікротопоніми-орієнтири найчастіше трапляються в назвах кутків: *Зацерква* (с. Сидорівка, К-Шевч.), *Зацерківка* (с. Свинарка, Ум.), *Зацерківщина* (с. Леськи, Черк.); площ: *Церковна* (с. Боровиця, Чиг.; с. Мар'янівка, Шпол.; с. Самгородок, Сміл.); *Соборна* (м. Канів; м. Черкаси); парків: *Соборний* (м. Черкаси); урочищ, ярів: *урочище Скільки* (с. Вереміївка, Чорн.), *Церковний яр* (с. Тіньки, Чиг.). *Церковищем* названо центр с. Воронинці, Чорн.; місце проведення свят: *Біля Церкви* (с. Богодухівка, Чорн.; с. Хмільна, Кан.); криниць: *Каплиця* (*Каплиця*) (с. Руська Поляна, Черк.); *Церковна криниця* (с. Великі Канівці, Чорн.); джерел: *Монастирське джерело* (с. Мельники, Чиг.) тощо.

90-і роки ХХ – поч. ХХІ ст. – період відродження релігійних традицій у східних слов'ян. Він, крім усього іншого, позначений активізацією процесів перейменування та реномінації вулиць, площ, мікрорайонів. З'являються чи відроджуються годоніми сакрального змісту. Так площу імені В. І. Леніна в Черкасах перейменовано в *Соборну* (з 1911 до 1941 рр. вона називалася *Соборно-Михайлівська*, у 1941 – 1943 рр. *Соборна*); колишню назву узвозу ім. М. Островського замінено на *Старособорний*; а ось як пояснюють самі жителі Черкас теперішні назви вулиць *Благовісна* і *Різдяна*: [Благов'існа]: [до ривол'уц'ійі називали Бул'варна / у рад'ан'с'кий ч'ас це була Жовт'нева / ну зрозум'іло ч'ому / бо від назви ривол'уц'ійі / а с'кін'ц'а див'яностей років минулого стол'іт'а це Благов'існа / тому що по н'ій стоїт' аж три православн'і

церкви //]; [Р'їздв'ана]: [це та / по йак'їй 'зараз п'ята школа // колис' ійїй 'назва вже була Р'їздв'ана / бо там давно ше стоїала Р'їздв'анобогородиц'ка церква //]. Напевне, будуть відновлені ймення вул. *Вербовецького* (*Монастирська*), *Пастерівської* (*Старопречистинська*), *Сєдова* (*Новопречистенська*, *Пречистенська*), *узвозу Держинського* (*Білоцерківський*) тощо).

Цікавим є трактування назви *Мотронин* (*Мотронинський*) *монастир* (с. Мельники, Чиг.). Легед про виникнення цієї назви зафіксовано декілька. Подаємо одну з них: [Мотронин]: [йе лигенда / щч'о кн'аз' подарував войевод'ї Мирославу земл'у / де типер Холодний Йар // войе'вода побудував там хвортец'у // сам ходив у походи / а його в'їрна дружина залишала'а вдома // і от одного 'разу / шоб пири'їрит' 'пил'н'їс'т' ж'їнки / Мирослав / п'їдпли'вайучи по р'їц'ї до бириг'їв сво'їейї зим'л'ї / викинув ворож'ї прапори // дружина йак побачила це / наказала стр'їл'ат' по корабл'ах і вбила свого ч'олов'їка // п'їс'л'а 'того на м'їс'ц'ї хвортец'ї побудували монастир // вдова з 'гор'а постриглас'а в чирниц'ї п'їд іминем Мотрона // тому монастир звец'а Мотрониним //].

Деякі ономи виникли на основі лексем, що означають служителів церкви та просвітителів (*чернець*, *монах*, *пастир*, *пін* тощо), напр.: *куток Чернещина* (с. Зорівка, Зол.) – [Чирнешчина]: [вона належала монастир'у / там жили чин'ц'ї / того називають Чирнешчина //]; *Чернечий сад* (с. Івківці, Чиг.) – [Чирнечий]: [це монастирський сад / а сам монастир Н'їколайвський зруйнований // в'їн був на р'їч'к'ї Т'асмин // по роз'казах / там був похований син Хмил'ниц'кого / Тим'їш // простоїав монастир до ривол'уц'її // ох і гарний був / був п'їятикупольний // його обмивали три потоки Т'асмина // дорога там кам'їна була // там йе колод'аз' / Монастирський звец'а // дорога й дос'ї вилужина кирпич'ом // цвинтар там йе // Монашин називають // старших по чину трохи дал'ї хо'вали // знаход'ат' там христ'ї монети // була там і л'їкарн'а // туди мо'їа мати ходила наро'уват' //]; *Чернеча гора* (м. Канів); *Чернеча криниця* (с. Нечаївка, Черк.); острів *Чернеча Лука* (с. Хвильово-Сорочин, Зол.); *Чернече поле* (заст.) (с. Товста, Гор.; с. Жаботин, Кам.); *Чернечий б'їд* (с. Вереміївка, Чорн.); *Чернечий колодязь* (с. Івківці, Чиг.); *нагорб Монах* (с. Юрківка, Звен.); *село Пастирське* (Сміл.).

Похідних із словом *пін* у зібраному матеріалі зафіксовано чи не найбільше, напр.: *село Попівка* (Сміл.); *кутки Попівка* (с. Білозір'я, Черк.; Журавка, Шпол.; с. Товста, Гор.), *Попова Рутка* (с. Тинівка, Жашк.); *Попів ліс* (с. Соболівка, Шпол.);

Попів луг (с. Смільчинці, Лис.); *Попів сад* (с. Набокове, Гор.); *Попівське поле* (с. Жаботин, Кам.); *Попова ковбана* (заст.) (р. Фоса, с. Старосілля, Гор.); *Попова криниця* (сміт Лисянка); *Попова річка* (с. Хрущівка, Зол.); *Попове озеро* (с. Мар'янівка, Шпол.); *Поповий став* (с. Сидорівка, К-Шевч.); *копанка Попова сажалка* (с. Сигнаївка, Шпол.) тощо.

Цікаво пояснюють місцеві старожили назву дороги *Попівська* (с. Нечаївка, Черк.) – [Попівська]: [найрод'уч'їш'ї земл'ї коло до'роги належали нич'айївс'кому с'в'аш'ченику і 'остр'їв йому належав над Т'асмином / тож з'вавс'а Попівський // а щч'е розказуїт' / щч'о ц'їїейу до'рогойу колис' іїхала попад'а й визла вс'ако'го краму / добра / та в'їз пири'кинувс'а з ус'їїейу пок'лажїйу //].

Сакральні лексеми широко представлені в місцевій ойконїмії. Якщо зважити на те, що більшість наших особових імен є християнськими, то вони в адаптованій, так би мовити, “світській” формі, топонїмізувалися в численних Іванівках, Матвіївках, Миколаївках, Михайлівках, Олександрівках тощо, хоча, звичайно, мотивацію йменування населеного пункту, як правило, не завжди зумовлювали релїгїїні фактори.

Чимало мікротопонїмів пов'язано з чи не найголовнішим символом християнства – хрестом та обрядом хрещення. Це, наприклад, численні годонїми, серед яких *вулиця Хрещатик* (м. Черкаси). І хоч у деяких реципієнтів вони викликають асоціації з красою київського Хрещатика, все ж більшість укладає в нього сакральний зміст. Так, на Хрещатику в Черкасах були й зараз є церкви, колись вулицею йшли процесії до Дніпра на Водохрещення.

Мікроойконїм *Хрещатик* (Черк.) відбиває історію прийняття християнської віри в Київській Русі: [Хришч'атик]: [багато хто ни знаїе / шо назва сила дуже давн'а і пов'язана з істор'їейу прийн'ат'а христ'їанс'коїї в'їри на Рус'ї // йе лигенда про по'хо'їин'а назви сила Хришч'атик // у ч'аси хрещчин'а кн'азем Володимиром Київв'коїї Рус'ї було багато таких / шо ни хот'їли приймати чужу в'їру // ни згод'н'ї з цим л'уди / йак'ї в'їрили в йазич'ниц'ких бог'їв / т'їкали подал'ї // а тут були глух'ї нетр'ї Д'н'їпрового лугу / болот'ан'ї пушч'ї в лис'т'аному л'їс'ї // і осїлилис'а вт'їкач'ї в нашому крайї / над'їйучис' / шо йїх ни знаїдут' // серид тр'асовини вони поставили йазич'ниц'кого ідола Пируна / шоб тайемно вклон'ац'а йому // та кн'азу Володимиру донїсли / де вт'їкач'ї пири'ховуїуц'а // йїх знаїшли і насил'но охристїли // того і Хришч'атик //].

Походження мікроойконіма *Христинівка* безпосередньо пов'язане із християнським символом, про що засвідчили місцеві жителі: [Христинівка]: [в Христинівці існує переказ про те / шчо силло колис' стояло ни на типер'ішн'ому м'іс'ці / а на пол'і / ближче до зал'ізниц'і б'іл'а вир'хів'яа струмка / йакий ти'че понад цигел'не"йу // там сто'йав хрест // б'іл'а йакого і силлилис'а першосилен'ці // там його хтос' нив'ідомий поставив // так і наз'вали м'істечко Христоград чи Христиград // у далек'і часи турки чи татари до тла зруйнували Христиград // згодо силло в'ідновилос'а //].

Мікроойконім *Хрестителеве* (Чорн.) старожили трактують так: [Хреститиліве]: [кол'ис' сил'о звал'ос' Довге чи Довга / кажут' / то'го / шчо там бул'а довга могил'а // а вже піз'н'іше його наз'вали Хреститиліве / бо тут побудували церкву Івана Хреститил'а / і храм його с'ват'куйут' //]. Хрест лежить в основі назви *могили Середохресне* (с. Сердюківка, Сміл.) – [Се"ре"дохресне]: [тут на сиредин'і л'ісу Зал'апане сто'йіт' хрест / кажут' / тут по'хований засновник силла Сирд'ук'івки //]; назви *кутка Христоналівка* (с. Ташлик, Сміл.); *урочища Христосове* (с. Домантове, Зол.) тощо.

Зафіксовано на Черкащині населені пункти, які найменовано у зв'язку з датою будівництва в них християнських храмів, наприклад, *село Вознесенське* (Зол.), [Вознісен'с'ке]: [сам'і стар'іш'і л'уди роз'казували / і шо кол'ис' сил'о звал'ос' Слоб'ідкою і ше йакос' // так наз'вали чериз нашу церкву // ййї от'крил'и у ден' Возніс'ін'а Христо'вого // тод'і і стал'и празнуват' у нас храм / м'інини сил'а у цей ден' //]; *село Петропавлівка* (Гор.), [Петропавл'івка]: [бабус'а казали / шо шче ййї баба роз'казували / шо давно кол'ис' силло наз'валос'а Трисаги / а потім Свинарка // Свинарку споч'атку в'ажали хутором / бо тут ни було сво'йейі церкви // а потім / кажут' / купили церкву в Буртах // то дис'атого листопада в нас храм Параски // а перид ривол'уц'ійейу церкву пиритворили в храм Питра і Павла // то й силло наз'вали Петропавл'івкою //]. У районному центрі Черкащини Кам'янці мікрорайон називають *Покрова*, і це тому, що [там сто'йіт' церква Покрови С'ват'ойі Богородиц'і //].

Деякі мікротопоніми регіону базуються на назвах релігійних свят, зокрема, прикладом цього є *Великоднє озеро* та *Великодн'я гора* (с. Лубенці, Кам.), зумовлене назвою одного з найбільших християнських свят – Пасхою [Паскою] – [Виликод'н'е]: [його вже ни'ма // ото трохи во'ди збирайц'а / а в жарке л'іто зовс'ім там сухо // чо'го Виликод'н'е / бо / кажут' / тут дуже давно був під Виликод'н'ою горойу

монастир // в'ін сто'йав над озиром // і на Вилигдин' до н'ого прийшло ба'гато л'уду / і шо во'но зробилос'а / шо цей монастир став сунуц'а в це озиро // хто ут'ік / а хто там і оставс'а / бо була пан'іка / давка // монастир'а то'го ни шч'улис'а / йак ни стало // т'іки ше довго було ч'ут' / йак **г'вони** били // на тому м'іс'ці зараз хрест сто'йіт' // чириз це й наз'ивайут' так ц'у м'ісцину / і гора Виликод'н'а і Виликод'н'е озиро //]. У смт Стеблів, К-Шевч. є *гора Спаса* – [Спаса]: [так наз'ивайе"ц'а гора і скел'а на н'ій // це духовне м'ісце нашого селишч'а // над скелійу Спас з прадавн'іх час'ів було сво'єр'ідне с'ват'илишч'е // тут сто'йали дві С'ватоприображен'с'кі церкви // тут по'хован'і к'іл'ка с'в'ашч'еник'ів / а також д'ід Івана Ничуяливиц'кого / Стипан Ливиц'кий і бат'ко / Симен Ливиц'кий // нин'і тут в'ідбудовуйе"ц'а С'ватовознісен'с'кий храм // тут же Брац'ка могила / де по'хован'і чирвон'і партизани час'ів громад'ан'с'кої в'ійни і рад'ан'с'кі во'їни //].

Лексеми *Бог*, *Святий Дух*, а також їхнє прославлення також утілені в місцевій топонімії. Цікавими, наприклад, є легенди про назву *села Богодухівка* (Чорн.): [Богодухівка]: а) [кажут' / шо назва сил'а піш'ла в'ід назви першойі в н'ому С'ватобогодух'івс'кої церкви // а шче ч'ул'а лигенду // прой'ж'ал'и кол'ис' сил'ом козаки / вже вич'ор'іло / треба дес' пириноч'уват' / а до л'удей ни захо'тіл'и просиц'а // посирит степу побачил'и скирти сол'оми і там зупинил'ис' // н'іч пройш'ла нипом'ітно // з'ібрал'ис' козаки / в'ідйіхали трохи й огл'анул'ис' / шоб крашч'е м'ісце запам'ятат' / та так і скам'ян'іл'и // на йіх оч'ах загор'іл'ас' одна із скирт // здивован'і козаки ч'ули / йак хтос' сказав // божий дух пітпал'ив // в'іт'од'і й стал'и сил'о називат' Богодухівкою //]; б) [йіхали по пол'у троїе козак'ів / та й зостал'ис'а ноч'уват' під тр'ома скиртами // а вноч'і поч'алас'а гроза // вс'і скирти / шчо бул'и в пол'і бл'искавка спал'ил'а / т'іл'ки т'і три / де ноч'ували козаки / вц'іл'іл'и // один з козак'ів каже / тут був Дух Божий // пот'ім на тому м'іс'т'і сил'о створил'и і наз'вали Богодухівка //]; в) [йа ч'ул'а таку лигенду про по'хоуин'а назви сил'а // давно це бул'о / ше кол'и татари нап'адали на нашу земл'у // тод'і по вс'ій Украйін'і бул'и насипан'і висок'і могили / на йаких запал'ували во'гон' / йакшо набл'ижавс'а ворог / і так **попире'гувал'и** про нибиспеку // аж до Кий'ва бул'о видно // йакос' довго йш'ли сил'н'і дошч'і / і татари скористал'ис' цим / нап'адаючи на сел'а й м'іста // ни готов'і бул'и житил'і до в'ітс'іч'і / ни могл'и

попередити про небиспеку / і вогон' же н'іде ни можна бул'о запалит' // і т'іл'ки на од'ній могіл'і вдал'ос' це зробит' // н'іби божий дух допом'іг попередит' Кийів та ін'ші поселин'а про напад татар // с тих п'ір сил'о / де запал'ивс'а вогон' в ід божого духу / стал'и називат' Богодух'івкою //].

Легенда про вічну боротьбу *Бога з Чортом* повідує про виникнення назви *гори Божниця* (м. Канів) – [Божниц'а]: [у нас йе дв'і гори / йак'і лиж'ат' поруч' / Божниц'а і Чорниц'а / на Божниц'і ран'іше видобували кам'ін' // за народними піреказами / на цих горах Бог воював з Чортом / вони кидали один на одного кам'ін'а // а чериз те / шо Бог мав б'іл'ше сили / то кам'ін'ці на Чорниц'і виявилис'а б'іл'шими //].

Ойконім *Богуславець* (Зол.) репрезентує вдячність Всевишньому за допомогу й підтримку в скруту: [Богуславиц']: [розказуйут' таку лігенду про назву сил'а / зад'ніпровс'к'і козаки пирибрал'ис'а чериз р'іч'ку Згар і загрузли в бол'от'і / а кол'и вибрал'ис' / пол'ехшино з'ігхнул'и / сл'ава Богу // йак осил'ил'ис'а на ц'ому м'іс'ці / вони назвал'и сил'о Богуславиц' //].

Через антропонімічне посередництво (прізвисьце) з'явився мікротопонім *Божкове провалля* (с. Буда-Орловецька, Гор.) – [Божкове]: [там нидалеко жив Божко //].

Авторів статті зацікавили передовсім ті мікротопоніми, які (за народним тлумаченням, а нерідко й науковим) справді пов'язані з віруваннями носіїв говірки, наприклад, ойконім *Монастирище* [Монастиришче]: [існує лігенда / шчо назва Монастиришче виникла з двох с'лів / монастир і попилишче // за піреказами / колис' тут стоїало дек'іл'ка монастир'ів / один с'ерид них був кам'яний / а інш'і з дерева // давно дуже / шче за час'ів козачини диривіан'і монастир'і згор'іли вшцент / було там саме попилишче / а кам'яний оставс'а стоїати / т'іл'ки був вес' чорний / обвуглиний // зв'іци й назва пішла / це м'істо / де монастир на попилишч'і //].

Назву гори *Монастирок* (м. Канів) трактують канівчани так: [Монастирок]: а) [за лігендою / там колис' монастир стоїав / та проваливс'а під земл'у //]; б) [монахи на т'ій гор'і заснували монастир Покрови Прис'в'атойі Богородиц'і / турки та татари / йак нападали / багато раз'ів палили й руйнували цей монастир // за Івана Мазепи його в'ідстройили //].

Багато мікротопонімів ґрунтуються на лексемі *святий*. Це насамперед назва криниці *Свята Криниця* (с. Вознесенське, Зол.), *Свята криничка* (с. Самгородок, Сміл.), *урочище Святе* (с. Жаботин, Кам.), *озеро Святе* (с. Домантове, Зол.), по-

ле *Святе* (сміт Маньківка), *яр Святий* (сміт Маньківка) тощо. Зокрема, існує така легенда про походження *Святої Криниці* в с. Жаботин, Кам'янського р-ну – [С'в'ата Криниц'а]: [коли ц'а криниц'а виникла / н'іх'то ни знає // а лігенда про неї роспов'ідає / шо жило д'воє л'удей / Йаким і Ган'а / і вони мали д'воє д'ітей // вони т'ажко працювали на пана // Йаким був сил'ним і с'м'іливим чолов'іком / в'ін в'ідмовивс'а молотит' пан'с'ку пшелиц'у / його за це дуже били // коли тирпец' пана урвавс'а / то в'ін наказав забрат' нипок'ірного Йакима в солдати / Йаким прослужив двац'ат' п'ят' рок'ів / повирнувс'а додому / купив земл'у / де зараз знаходиц'а криниц'а / і став господар'увати з'і своєю дружиною // вишч'е кринички пос'іав в'ін жито / одного разу / пройшовши чериз н'ого / коли воно саме ц'віло / Йаким ос'л'іп / бо в' його оч'і пілок жита попав // с'л'іпим в'ін був п'ят'нац'ат' рок'ів / аж поки приснивс'а сон на ст'расних д'н'ах перид Паскойу / піди до Уирила і в'мийс'а до с'ходу сон'ц'а п'іс'ла Паски дес'ат' п'ятниц' підрад' / прозр'іє Уирило / прозр'ієш і ти // тод'і д'ід Мудрий / так на н'ого казали / попросив своїх си'нів / шоб вони в'ідвили його до Кринички / де в'ін зробив все так / йак було с'казано вишчим голосом у його с'ні // р'івно на дис'ату п'ятниц'у д'ід Мудрий прозр'ів / і його в'д'ачнос'т'і Богу ни було меж // п'іс'ла ц'ого випадку Криничку пос'в'атили і стали празнуват' дис'ату п'ятниц'у / йак православне с'в'ато С'в'аченої Кринички // шч'ороку в цей ден' до кринички сходиц'а багато л'уду / обов'язково бирут' корогви та ікону Цариц'і небесної / л'уди вмивайуц'а ц'іл'ушч'ойу водою / набирают' додому і / майучи вилику в'іру / с'ц'іл'айуц'а і позбувайуц'а даже т'ажких хвороб //]. Назва *Свячений яр* зумовлена історичними подіями, зокрема визвольною боротьбою нашого народу з польськими поневолювачами – [С'в'ачений]: [тут був б'ій ман'ківч'ан з пол'аками / це йакраз перид Пасхойу // пиримогли ман'ківч'ани // пол'ак'ів розбили / а де був б'ій / то пок'лали христи / а пот'ім шче криниц'у викопали // ото йар назвали С'в'аченим //].

З церковною атрибутикою пов'язане найменування *урочища Болвани* (м. Канів) – [Болвани]: [у давніну тут була майстерн'а / де в'ідливали у спиц'іал'них хвормах цирковн'і г'вони / на т'і хворми казали болван //].

Сакральний зміст укладено й в тлумачення назви *Вдовина криниця* (с. Гордашівка, Тал.) – [Вдовина]: [за нашим сил'ом / далеко в пол'і / аж під Макшиболоти / йе криниц'а / в н'ій

чиста й смачна вода / а звут' ц'у криниц'у
 Вдовоиноу // вода в н'їй н'їби Богом ос'в ачина
 // ос' йаку лигенду розпов'їдають про неї // це
 було давно / одного разу за силом пас пастух
 отару овец' / до н'ого під'їшла низнайома
 жінка і спитала / чи нема в н'ого хоч окрай-
 чика хл'їба // дав пастух їй хл'їба / шче й
 сказав / де бїе Уирило / шчоб водиц'ї напитис'а
 // нахилилас'а жінка пити / і зм'їнилас'а вода //
 пастух здивувавс'а / шчо це за жінка // а вона /
 йак напилас' / шчиро под'акувала йому й сказа-
 ла / йди / пастуше / в сило / дай л'удам знати
 про ц'їл'ушчу с'в'ату воду / йди / пастуше / в
 сило і л'удам зв'їсти / шчоб ставили христи / а
 хто с'уди буде з в'їрою сп'їшити / Господ'
 того труди буде ц'їнити / і хто с'уди буде з
 в'їрою пос'п'їшати / Господ' буде тому вс'ї
 гр'їхи прошч'ати // а жінка ц'а вдовою була /
 багато гор'а й с'л'їз на своєму в'їку зазнала /
 та жила з в'їрою в Бога / виконувала вс'ї його
 запов'їд'ї / за це і над'їлив їйї Господ' ни-
 звичайною силою / звичайну воду вона могла
 пиритворити в ц'їл'ушчу // ото ж м'їж кушч'ами
 верб і зиленоу осокою блишчит' чисте
 гирило Вдовоиної криниц'ї // пїють з неї вс'ї /
 хто прац'ує в пол'ї / йдуть до неї напитис'а
 ц'їкаві / н'їкому ни в'їдмовл'ає вона / вс'їм
 дає воду / а напїес'а ц'їїейі води і ни'мов
 здоров'їшим станиш / збад'орит' вона тибе //].

Отже, місцева топонімія, що ґрунтується на
 сакральній лексиці, репрезентує нетлінність духов-
 них основ нашого народу. У перспективі заплано-
 вано фіксацію та дослідження народної етимології
 інших найменувань цієї тематичної групи.

Література

1. Коваль А. П. Знайомі незнайомці. Походження
 назв поселень України / А. П. Коваль. – К.:
 Либідь, 2001. – 301 с.

2. Лазаренко Г. І. Типи номінації клеонізмів (на ма-
 теріалі Катеринославської єпархії XVIII ст.) / Г.
 І. Лазаренко // *Studia Slavistica*. – Ужгород :
 Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – Вип. 10. –
 С. 100–106.
3. Піддубна Н. В. Формування номенклатури назв
 релігійних споруд в українській мові: автореф.
 дис. ... канд. філол. наук / Н. В. Піддубна. – Х.,
 2000. – 20 с.
4. Синенко Е. С. Об исторической изменчивости
 эклезиионизмов / Е. С. Синенко // *Studia Slova-
 kistica*. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші,
 2009. – Вип. 10. – С. 188–171.
5. Торчинський М. М. Структура онімного простору
 української мови / М. М. Торчинський. –
 Хмельницький : Авіст, 2008. – 546 с.
6. Яніцька Н. Р. Мікротопоніми, мотивовані релі-
 гійною лексикою, як елемент мовної картини
 світу / Н. Р. Яніцька // *Studia Slavistica*. – Ужго-
 род : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. –
 Вип. 10. – С. 396–402.

Список скорочених назв районів

- Гор. – Городищенський
 Звен. – Звенигородський
 Зол. – Золотоніський
 Кам. – Кам'янський
 Кан. – Канівський
 К-Шевч. – Корсунь-Шевченківський
 Лис. – Лисянський
 Сміл. – Смілянський
 Тал. – Тальнівський
 Ум. – Уманський
 Христ. – Христинівський
 Черк. – Черкаський
 Чорн. – Чорнобаївський
 Чиг. – Чигиринський
 Шпол. – Шполянський.

The article highlights some fragments of “Cherkasy Region Mikrotoponymy Dictionary”, compiled by authors. It represents the folk interpretation of regional toponymy and the names based on the sacral lexemes. Besides it submits the etymology of proper geographical names from living language.

Key words: mikrotoponym, mikrotoponymy, region dialect, sacral vocabulary, interpretation.

Статья репрезентирует некоторые фрагменты составленного авторами “Словаря микротопонимии Черкащины”, где представлено народное толкование местной топонимии и тех названий, что базируются на сакральных лексемах. Этимология этих собственных географических наименований дается, в частности, из уст носителей диалекта.

Ключевые слова: микротопоним, микротопонимия, говор, сакральная лексика, интерпретация.